

Konferences darba noslēgumā tika dota iespēja iepazīties ar **Ilzes Boldānes-Zeļenkovas** pētījumu par bijušās PSRS mantojumu Latvijas teritorijā – tās militārajām bāzēm kā nozīmīgu objektu starpdisciplināriem un starptautiskiem pētījumiem. Pēdējos gados tā ir aktuāla tēma Austrumeiropas vēsturnieku un etnologu pētījumos. Ziņojuma mērķis bija parādīt šīs tēmas piedāvātās plašās starpdisciplinārās izpētes un starptautiskās sadarbības iespējas.

Konferencē nolasītie ziņojumi raisīja klausītājos lielu interesi, jo pēc katra referāta auditorijai bija iespēja uzreiz uzdot jautājumus un diskutēt par interesējošiem jautājumiem. Atsevišķos gadījumos produktīvas diskusijas raisījās arī starp referentiem, kas noteikti bagātināja klausītāju zināšanas par vienu vai otru tēmu.

Edvīns Evarts

ARHEOLOĢIJAS UN ETNOGRĀFIJAS SEKCIJA LATVIJAS UNIVERSITĀTES 75. KONFERENCĒ

2017. gada 21. februārī LU prioritārās zinātniskā tēmas “*Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija*” ietvaros notika LU 75. konferences LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas un etnogrāfijas sekcija, kurā tika nolasīti 15 referāti.

Secijas mērķis bija iepazīstināt ar minētās prioritārās tēmas apakšprojekta “*Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām*” izpildītāju – arheologu, bioarheologu un etnogrāfu pētījumu tēmām, paveikto darbu 2016. gadā un turpmāko pētījumu virzieniem.

Līdz šim LU Latvijas vēstures institūts regulāri organizējis arheologu zinātniskās atskaites sesijas, kas veltītas arheoloģiskajiem lauka darbu pētījumiem, uzturot daudzu gadu desmitu tradīciju iepazīstināt sabiedrību ar jaunāko arheoloģisko izrakumu rezultātiem. Šī ir pirmā konference, kurā institūta zinātnieki tik plaši iepazīstina ar saviem akadēmiskajiem pētījumiem, kas veikti viena projekta ietvaros.

Arheologu referātos aplūkoti tematiski daudzveidīgie jautājumi hronoloģiski attiecas gan uz bronzas un dzelzs laikmetu, gan viduslaikiem. Atbilstoši apakšprojektā izvirzītajiem pētnieciskajiem mērķiem veikta padziļināta un starpdisciplināra arheoloģiskajos izrakumos iegūtā materiāla izpēte. Zīmīgi, ka pētnieki, izmantojot starpdisciplināro

pētījumu rezultātus, pievērsušies senāk pētītu pieminekļu arheoloģiskā materiāla un tajā balstītu problēmu atkārtotai analīzei.

Ar arheoloģiskās apzināšanas darbu pieredzi, iespējām Latvijā, jaunākajām teorētiskajām pieejām (Kanādas zinātnieka Eduarda Beninga atziņas) iepazīstināja **Valdis Bērziņš**. Kā atzīmēja referents, šī tēma nekad nav tikusi aplūkota no teorētiskā un metodiskā viedokļa, lai gan arheologi veikuši vairāk vai mazāk plašas apzināšanas dažādos laikos un dažādās Latvijas vietās gan saistībā ar savām pētnieciskām interesēm, gan arī valsts saimnieciskās attīstības diktētas (piemēram, Daugavas HES zonu, Dienvidlatgales, Zemgales u.c. apzināšanas). Apzināšanas ekspedīciju nozīmību apliecina skaitļi, t.i., pēdējos gados no jauna atklāto akmens laikmeta senvietu skaits. Apzināšanas teorētiskie jautājumi šobrīd aktuāli saistībā ar *Rail Baltic* dzelzceļa celtniecību un plānoto trases apzināšanu.

Mūsdienās paplašinājušās iespējas arheoloģisko pieminekļu datēšanai izmantot radioaktīvā oglekļa analīzes (^{14}C), kas īpaši nozīmīgas senvietas datēšanai gadījumos, kad lietiskais materiāls ir niecīgs. Precīzāki datējumi ļauj izsekot izmaiņām kultūrās, to izplatības dinamikai. **Andrejs Vasks** savā referātā iepazīstināja ar pēdējos gados vairākiem bronzas laikmeta un senākā dzelzs laikmeta pieminekļiem veikto radioaktīvā oglekļa analīžu rezultātiem. Iegūtie datējumi mainījuši atziņas par kapu uzkalniņu un mirušo kremācijas paražu ieviešanos un izplatību mūsdienu Latvijas teritorijā bronzas un senākajā dzelzs laikmetā. Jaunākie datējumi rāda, ka šī tradīcija Rietumlatvijā parādījās senāk, nekā līdz šim tika uzskatīts, t.i., 1500.–1300. g. pr.Kr. Minētais apbedīšanas veids vispirms parādījās Rietumlatvijā, pēc tam pie Daugavas un vēl vēlāk – Vidzemes rietumdaļā. Savukārt bronzas laikmeta līdzeno kapulauku Zemgalē un pie Daugavas jaunais datējums ir 1300.–1100. g. pr.Kr.

Ar vēsturisko koka konstrukciju dendrohronoloģiskās datēšanas jaunākajiem rezultātiem iepazīstināja **Māris Zunde**. Pētniekam izdevies iegūt absolūto datējumu vairākām Latvijā arheoloģiski pētītajām koka konstrukcijām: 1975. gadā atsegtajam Daugavas labā krasta nostiprinājumam, 1996. gadā Vecrīgā Mārstaļu ielā atklātajai 13. gs. celtnei. Kalendārie gadi precizēti rindai vēsturisko laiku celtņu (Liepājas Svētās Trīsvienības katedrāles jumta konstrukcijai, Ludzas Lielās sinagogas sienām, Hernhūtiešu saiešanas namam Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā u.c.). Turpinās pētījumi, kas saistīti ar Vecrīgas 13. gs. apbūves (Kalēju ielā 33, Mārstaļu ielā 3) un Kobronskansts koka konstrukciju datēšanu.

Institūta arheologi pievērsušies arī mūsdienīgu tehnoloģiju izmantošanai arheoloģiskajā pētniecībā. **Elīna Guščika** sadarbībā ar Rīgas

Tehniskās universitātes profesoru **Māri Kaļinku** veikusi Grobiņas arheoloģiskā kompleksa teritorijas fotografēšanu, 3D datu iegūšanu un apstrādi. Grobiņas pilskalnam ir savdabīga forma ar pilskalniem neraksturīgu valni, pilskalna apkārtējā ainava ir mainījies, tāpēc iegūtie 3D dati varētu būt nozīmīgi kādreizējās kultūrainavas modelēšanā.

Dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīcijas daudzkārt analizētas publicētajos rakstos un monogrāfijās. Taču atsevišķām parādībām (kremācija, uzkalniņkapu pastāvēšana līdztekus līdzējām kapiem u.c.) joprojām nav rasti skaidrojumi, vai arī tie ir pretrunā ar starpdisciplināros pētījumos iegūtajām atziņām. Sēļu kultūras un apbedīšanas paražu raksturojumam nozīmīgais Lejasdopeļu uzkalniņkapulauka materiāls līdz šim vēl nepietiekami analizēts un nepilnīgi publicēts. Ar šajā kapulaukā iegūtā arheoloģiskā materiāla interpretācijas problēmām un risināmo jautājumu loku iepazīstināja **Antonija Vilcāne**. Referente atzīmēja, ka Lejasdopeļu kapulauka arheoloģiskā materiāla interpretācijā būtisks ir arheoloģisko liecību un artefaktu sociālais konteksts. Iespējams, jaunas interpretācijas iespējas pavērtu radioaktīvā oglekļa datējumi, DNS u.c. analīzes.

Vidējā un vēlā dzelzs laikmeta nepieaugušo indivīdu (bērnu) apbedījumus dzimtes un dzimuma aspektā pētījusi **Aija Vilka**. Analizējot sēļu un latgaļu Lejasbitēnu (7.–10. gs.) un zemgaļu Čunkānu–Dreņģeru (8.–11. gs.) kapulauku izrakumu materiālu, pētniece konstatējusi divas dažādas pieejas dzimtes reprezentācijai nepieaugušo indivīdu apbedījumos. Lejasbitēnu kapulauka bērnu kapu inventāra analīze rāda, ka sēļi un latgaļi tos apbedījuši, neizdalot to dzimti, savukārt zemgaļi savus nepieaugušos indivīdus apbedījuši kopā ar dzimti raksturojošiem priekšmetiem jau kopš agras bērnības. Referente atzīmēja, ka problēmas tālākai izpētei būtu nepieciešamas DNS analīzes, kas, iespējams, sniegtu negaidītus rezultātus un pavērtu ceļu pārliecinošākiem secinājumiem par bērnu vietu un lomu aizvēstures sabiedrībās.

Līdz interesantiem atklājumiem nonācis **Roberts Spirģis**, kurš, pētot Rīgā atrastos svētceļotāju perlamutra krustiņus, pievērsis uzmanību arī diviem akmens krustiņiem. Analīžu rezultāti rādīja, ka krustiņi izgatavoti no asfalta – naftas produkta, ko pazina un ieguva jau tālā senatnē Nāves jūras piekrastes iedzīvotāji. Tādējādi pētnieks pieļauj, ka arī šī veida krustiņi saistāmi ar svētceļošanu uz Svēto zemi.

Viduslaiku piļu izpētes jautājumiem bija veltīts **Ievas Oses** referāts. Balstoties uz vācu piļu pētnieku idejām, viņa analizēja Turaidas pils rietumu pusapaļā torņa plānojumu, piemērotību pils aizsardzībai ar ugunsieročiem un novietojumu ainavā. I. Ose konstatējusi, ka tornim

pils aizsardzībā nav bijusi nozīmīga loma, drīzāk tas demonstrējis Rīgas arhibīskapa varas pieaugumu un tam bijusi varas simbola nozīme. Referente atzīmēja, ka torņu simboliskās nozīmes izpratni veicinātu līdzīga citu Latvijas pīļu aizsardzības spēju izpēte.

Normunds Jērums savā referātā aplūkoja Tērvetes pilskalnā atklāto krāšņu veidus, uzbūvi, izmantošanas nozīmi un hronoloģiju. Tērvetes pilskalna dzīvojamās ēkas apkurinātas ar māla kleķa, akmeņu un no ķieģeļiem un akmeņiem mūrētām krāsnīm. Krāšņu raksturojumu apgrūtina skopās ziņas izrakumu pirmdokumentācijā, datējošo priekšmetu nelielais skaits kultūrslānī. Aktuāls ir jautājums par akmens-ķieģeļu krāšņu celtniecības laiku: vai tās celtas 13. gs. beigās vai saistāmas ar Livonijas ordeņa pils celtniecību 1338. gadā? Diskusijas raisīja atsevišķu senlietu datēšana un izmantošanas hronoloģijas noteikšana.

Rūdolfs Brūzis analizēja šķēpu un piešu līdzdošanu 14.–15. gs. apbedījumos. Pētījumā viņš izmantojis 13 arheoloģiski pētītus apbedījumus ar šķēpu un vienu vai diviem piešiem kapa inventārā. Balstoties uz kristīgo semantiku un ikonogrāfiju, kur šķēps un pieši ir raksturīgākie Sv. Jura atribūti, pētnieks uzlūko Latvijā atklātos apbedījumus ar šādu kapa inventāru par Sv. Jura kulta izpausmi. Diskusija pēc referāta parādīja, ka nepieciešama dziļāka un pamatīgāka šīs problēmas izpēte.

Bioarheoloģijas tēmām konferencē bija veltīti divi referāti. Ieskatu spītālbības vēsturē sniedza **Guntis Gerhards**. Pētot šo tēmu, viņš nonācis pie atziņas, ka literatūrā minētie fakti par lepru Livonijā 13. gs. ir pārpratums, jo nav drošu ziņu ne par leprozoriju, ne arī par lepras slimnieku skaitu. Atzīmējot, ka spītālbības pazīmes skeleta kaulos galvenokārt novērojamas tikai roku un kāju pirkstu kaulos, kas parasti ir slikti saglabājušies, pētnieks norādīja, ka Latvijas antropoloģiskajā materiālā līdz šim konstatēts tikai viens ar lepru slimojis indivīds no Rīgas Sv. Ģertrūdes kapsētas. Tika arī uzsvērts, ka jaunus datus gan par lepru, gan citām slimībām Latvijas vēsturē būtu iespējams iegūt starpdisciplināru pētījumu rezultātā.

Bioarheoloģe **Gunita Zariņa** savā referātā analizēja Austrumlatvijas iedzīvotāju morfoloģiskās izmaiņas otrajā gadu tūkstoši. Pētniece konstatējusi minētās teritorijas iedzīvotāju galvaskausu un sejas pantu gracilizāciju. Pētījumi kaimiņu zemēs rāda, ka līdzīgs process otrajā gadu tūkstoši vērojams gan Baltijā, gan Eiropā. To skaidro ar iedzīvotāju metisāciju, sociālekonomiskajiem un ekoloģiskajiem faktoriem.

Etnogrāfu pētījumi saistīti ar Latvijas materiālās un nemateriālās kultūras mantojumu, tā izmantošanu mūsdienās un ietekmi uz iedzīvotāju labklājību, kultūru un identitāti.

Tematiski tie ietvēra tekstiliju, krāsu pielietojuma un krāsošanas paņēmieni izpēti. Etnogrāfiskajā pētniecībā līdz šim tikpat kā nav aplūkota Latvijas izšuvumu vēsture. Etnogrāfe **Aija Jansone** iepazīstināja ar paveikto, aizsākot minētās tēmas pētniecību. Pētniece apzinājusi pirmavotus – iespieddarbus (ornamentu albumus), izšūtos rakstu paraugus un gatavos priekšmetus (apgērba daļas, telpu un gultu tekstilijas u.c.), kas kalpoja ģimenes tradīciju nodrošināšanai un ietekmēja tekstiliju izgatavošanu vairāku paaudžu laikā.

Starpdisciplināru pētījumu par krāsām un to nozīmi baltu 3.–13. gs. apgērbā veikusi **Ieva Pīgozne**. Tēmas izpētei viņa izmantojusi arheoloģijas, etnogrāfijas un folkloristikas datus un pētniecības metodes. Līdztekus krāsu izmantojumam, to iegūšanai pētniece referātā aplūkoja arī folklorā balstītu krāsu mītisko nozīmi.

Ar krāsaugu lietojuma tradīcijas izpētes jautājumiem iepazīstināja **Anete Karlsonē**. Kā norādīja pētniece, šī tēma ietver izmantoto resursu (augu valsts), konkrēto tehnoloģiju (krāsošanas paņēmieni) un krāsošanas galarezultāta (tekstiliju) lietojuma izpēti. Krāsaugu lietojuma izpētē pētniece izmantojusi gan rakstītos avotus (nepublicētos un publicētos etnogrāfisko ekspedīciju materiālus), gan vēsturisko periodu tekstilijas, gan krāsošanas eksperimentu rezultātus. Dažādos vēstures periodos krāsu lietojums bijis atšķirīgs, atšķirušies arī paņēmieni un izejmateriāli, kas izmantoti krāsu ieguvei. Pētījumu padziļināšanai svarīgi starpdisciplināri pētījumi.

Konferences noslēguma diskusijā uzstājās G. Zemītis un A. Vasks, atzinīgi novērtējot konferenci, pētījumu virzienus un jaunu interpretāciju meklējumus. Pētnieki atzina starpdisciplināro pētījumu aktualitāti (radioaktīvā oglekļa, DNS u.c. analīzes), kas palīdzētu risināt gan hronoloģijas jautājumus, gan dažādu kultūras iezīmju izplatību un dinamiku, kā arī sekmētu dažādi interpretētu parādību izpratni.

Konferenci organizēja Guntis Gerhards un Antonija Vilcāne.

Konferencē piedalījās visai ievērojams klausītāju skaits: gan nozares speciālisti, gan studenti, gan skolēni un citi interesenti. Klausītāju vidū bija Latvijas Nacionālā vēstures muzeja, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja, Turaidas muzejrezervāta, Rīgas skolēnu pils, LU Vēstures un filozofijas fakultātes, Latvijas Mākslas akadēmijas u.c. institūciju pārstāvji – kopumā vairāk nekā 70 interesentu, kas ir apliecinājums tam, ka šādas konferences ir interesantas un to rīkošana būtu lietderīga arī turpmākajos gados.

Antonija Vilcāne